

II.4

Etične vsebine pri delu psihologa na centrih za socialno delo

Anja Andrejč Balažic
Maida Koprič Vehabović
Irena Lovrenčič
Irena Toš Koren

Povzetek

Predstavljamo primere etičnih dilem s področij dvojne vloge ter konflikta interesov med otrokom in zakonitim zastopnikom, ki so pri delu psihologa v centrih za socialno delo zelo pogoste. Pri dilemah s področja dvojne vloge gre za dileme izvajanja z zakonom določenih javnih pooblastil za zaščito koristi otrok ter izvajanje svetovalnega dela v smislu pomoči posameznikom, parom in celotni družini. Dilema je vezana na že vzpostavljen zaupni odnos z uporabniki storitve svetovanja, ob hkratni vlogi preverjanja koristi otrok v postopkih zakonskih pooblastil centra za socialno delo. Predstavljamo tudi primer dileme s področja konflikta interesov med otrokom in njegovim zakonitim zastopnikom ob oceni, da obstaja velika verjetnost, da bo otrok izpostavljen čustvenim pritiskom in stiski, v kolikor bo njegov zakoniti zastopnik seznanjen z vsebino in s podatki, vsebovanimi v psihološki dokumentaciji.

Ključne besede: etična občutljivost na centrih za socialno delo, konflikt interesov, dvojna vloga psihologa, korist otroka, dileme pri posredovanju zaupnih podatkov

Uvod

Psihologi smo pri svojem delu na centru za socialno delo (v nadaljevanju tudi center ali CSD) nenehno izpostavljeni etično občutljivim vsebinam in etičnim dilemam. Večinoma se srečujemo z zelo občutljivimi, čustveno vznemirjenimi in ranljivimi uporabniki, ki na center prihajajo v zanje visoko krizni situaciji ter so zelo obremenjeni s kompleksnimi eksistenčnimi, socialnimi in osebnostnimi težavami ter s težavami v družinskih odnosih. V nekatere obravnave so vključeni neprostopoljno, vsebina obravnav je občutljiva, družinska, osebna, zasebna in včasih je treba uporabnike soočiti s kritiko njihovih ravnanj ali življenjskih okoliščin, kar je etično občutljivo. Iz teh razlogov moramo psihologi pri svojem delu ves čas posebno mero pozornosti posvečati etičnim vidikom svojega delovanja (v odnosu do uporabnika), svoja ravnanja nenehno reflektirati in aktivno iskati primerne rešitve etičnih dilem, ki se nam postavljajo. Pri delu nas hkrati zavezujejo številni zakoni, pravilniki in smernice z različnih ter raznolikih področij, ki jih prav tako moramo upoštevati, tudi pri etičnih presojah.

Veliko etičnih dilem psihologov izhaja iz dvojne vloge, ki jih imamo strokovni delavci centrov, ker na eni strani svetujemo, nudimo pomoč in podporo ob različnih stiskah uporabnikov, na drugi strani pa ocenjujemo, oblikujemo mnenja, sodelujemo pri odločitvah, ki lahko pomenijo pomemben poseg v družino ter spremembe v življenju uporabnikov. Psiholog je npr. izvajalec socialnovarstvene storitve strokovna pomoč svetovanja posameznikom in družinam, ki jo družina potrebuje in želi (Zakon o socialnem varstvu (ZSV-UPB2), 2007), ter hkrati ocenjuje, ali je z vidika lastnosti otroka, staršev, družine in širšega okolja otrok ogrožen (javno pooblastilo za varstvo koristi otrok). Posledično sodeluje pri presoji in odločanju, ali je treba sodišču predlagati ukrepe za varstvo koristi otroka po Družinskem zakoniku (DZ) (2017) ter posegati v družino. Ti ukrepi za družino in vse družinske člane povzročijo velike spremembe in čustveno obremenjenost, saj so to včasih spremembe, ki si jih sami niso želeli. Med takimi ukrepi za varstvo koristi otroka je etično najzahtevnejši ter najbolj občutljivejši predvsem najstrožji ukrep – odvzem otroka.

Občutljivo področje je tudi pridobivanje in predvsem razkrivanje podatkov, ki jih psiholog pridobi od uporabnikov, posebej od mladoletnih otrok. Pri teh vsebinah vedno obstaja etični pomislek glede posredovanja podatkov drugim udeleženiim osebam (npr. staršu) ali institucijam (npr. policiji, sodišču). Etične dileme, ki so v teh primerih posebej zahtevne, so,

ko otrok ali starš izpove oz. poroča o neprimernem vedenju, neustreznem odnosu do otroka, uporabi fizičnih kazni pri vzgoji (npr. udarec po riti, klofuta, kričanje ...). Razkritje teh podatkov o uporabniku (npr. mladoletnemu otroku, staršu ...) ima lahko neugodne posledice v drugih obravnavah na centru ali na sodišču. Lahko se poruši zaupen odnos med strokovnim delavcem in otrokom ali staršem, lahko sledi obravnavna na centru v okviru postopkov za varstvo koristi na centru, lahko pride do ukrepov sodišča za varstvo koristi otrok (Družinski zakonik, 2017), kot je nadzor nad izvajanjem starševske skrbi ali odvzem otroka staršem, lahko nastopijo neugodne posledice v družinskih odnosih (izpostavljenost otroka neustreznim odzivom starša po tem, ko je spregovoril o neugodnih družinskih razmerah; nasilje se lahko stopnjuje, posledično otrok kasneje o njem več ne spregovori; drug starš potencira in zlorablja pridobljene informacije v svojo korist ...). Po drugi strani pa je zakonsko pravilno ravnanje v smeri največje otrokove koristi, to je posredovati vse pridobljene podatke o dejanskem stanju, kot so ugotovitve o sumu ogroženosti otroka, prijava nasilja nad otrokom policiji ipd.

V nadaljevanju ob konkretnih primerih predstavljamo nekaj najpogostejših etičnih problemov in refleksij, ki se nam ob tem pojavljajo.

Predstavitev etičnega primera 1: dvojna vloga psihologa in posredovanje zaupnih podatkov z namenom varovanja koristi otroka

Psiholog je hkrati izvajalec prostovoljne storitve svetovanja družini ali posamezniku (socialnovarstvena storitev pomoč družini za dom ali osebna pomoč) ter član tima za varstvo otrok in družine (javno pooblastilo), ki izdeluje oceno ogroženosti otroka, načrtuje pomoč družini oz. otroku ter presoja, ali je treba sodišču predlagati ukrepe za varstvo koristi otroka.

Dilema primera 1

Ali lahko strokovni delavec podatke, ki jih je pridobil v okviru socialnovarstvene storitve svetovanja, ki je prostovoljno, posreduje drugim strokovnim delavcem, ki vodijo postopke v zvezi z družino v okviru javnih pooblastil, oz. članom tima za varstvo koristi otrok? Uporabnik socialnovarstvene storitve prva socialna pomoč, pomoč družini za dom in osebna pomoč, ki je namenjena strokovnemu svetovanju in pomoči pri reševanju

različnih osebnih ter socialnih stisk, se za vključitev odloči prostovoljno. Psiholog podatke pridobiva preko pogovorov z uporabniki ter obiskov na domu v okviru storitve. Obravnava družine in otrok v okviru javnih pooblastil za varstvo otrokovih pravic ter koristi pa je neprostovoljna, v okviru te ima center naloge obravnave otrok in družine, nudenja strokovne pomoči ter med drugimi ocenjevanja ogroženosti otrok, izdelave načrta pomoči družinam in otrokom ter presojanja in sprejemanja odločitve, ali na sodišče podati predlog za določitev ukrepov za zaščito otrok po Družinskem zakoniku (2017). Dilema se pogosteje pojavlja na enotah centra za socialno delo, kjer je zaposlenih malo strokovnih delavcev, ko psiholog izvaja socialnovarstvene storitve z večino uporabnikov, ko je uporabnike zaradi različnih razlogov (finančnih, oddaljenosti) težje napotovati v svetovalnice izven centra, ko je edini psiholog v timu s področja varstva otrok in družine ipd.

Členi iz Kodeksa poklicne etike psihologov (Društvo psihologov Slovenije, 2019), relevantni za naslavljanje primera 1

Kodeks poklicne etike psihologov (v nadaljevanju *Kodeks*) (Društvo psihologov Slovenije, 2019) v svojih členih določa:

1.13.: Psiholog mora kot poklicno skrivnost varovati podatke o psihičnem in zdravstvenem stanju uporabnika ter o vzrokih, okoliščinah in posledicah tega stanja. Te podatke morajo, kot zaupne podatke, varovati tudi osebe, ki so jim ti podatki dostopni zaradi narave njihovega dela. Psiholog mora kot poklicno skrivnost varovati tudi psihološki arhiv, ki vsebuje sredstva za psihološko ocenjevanje in psihološki doslej. Za vse dokumente in podatke, ki so poklicna skrivnost, mora psiholog s pomočjo delodajalca zagotoviti ustrezne pogoje za shranjevanje in varovanje.

2.9.: Psiholog v primeru zakonite zahteve ali upravičene potrebe po razkritju podatkov iz dosjeja obravnavanca dostop in posredovanje teh podatkov smiselno omeji in razkrije samo vsebine, ki so neposredno povezane s potrebo ali zahtevo.

2.11.: Psiholog sme od obveznosti popolnega ščitenja podatkov psihološke obravnave odstopiti le v izjemnih primerih in to le, kadar v obravnavi pridobi podatek, da: je ogroženo življenje obravnavanca, je ogroženo življenje druge osebe, se izvaja nasilje in zloraba otrok,

obstaja utemeljena verjetnost možnosti povzročitve večje družbene materialne škode in s tem povezane splošne nevarnosti.

3.2.: Psiholog v poklicni dejavnosti strogo upošteva načelo poklicne skrivnosti. Dolžnost spoštovanja tega načela velja tudi po zaključeni psihološki obravnavi.

4.7.: Psiholog preprečuje konflikt interesov. Zaveda se negativnih posledic, ki jih povzroča dvojni/multipli odnos, zato lahko v primeru, če presodi, da je tak odnos preveč obremenilen, predlaga svojo izključitev iz ene od delovnih vlog (npr. sočasna vloga svetovanja in odločanja).

Odgovor na primer 1

Psiholog, ki izvaja socialnovarstveno storitev, za namen razkritja in posredovanja podatkov o uporabniku strokovnem delavcu, ki vodi naloge v okviru javnih pooblastil, od uporabnika pridobi soglasje oz. privolitev, da se osebne podatke, ki se nanašajo nanj, posreduje strokovnemu delavcu, ki obravnava družino. Privolitev je oblikovana kot pisna izjava, ki jo poda in podpiše uporabnik, v njej pa so navedene vključene strokovne osebe in splošna navedba podatkov, ki se lahko posredujejo. Ko je pridobljeno takšno soglasje, prenašanje in posredovanje podatkov etično ni sporno. Dilema pa je prisotna predvsem v primerih, ko uporabnik ne poda privolitve, ko se ne strinja s posredovanjem podatkov ali pa se glede tega ne opredeli.

Problem lahko rešujemo tako,

- da za družine, ki jih center že obravnava v okviru javnega pooblastila varstva otrok, socialnovarstvene storitve ne izvaja psiholog, ki je tudi član tima za varstvo koristi otroka in sodeluje v postopkih javnih pooblastil,
- da psiholog, ki družino obravnava v okviru storitve, potem ne sodeluje v timu za varstvo koristi otrok,
- da psiholog ne opravlja posameznih opravil v paru s strokovnim delavcem s področja varstva otrok (npr. skupni pogovor s starši, obiski na domu).

Takšne rešitve pa so zelo težko izvedljive z vidika organizacije dela, posebej v enotah centrov za socialno delo z zelo malo strokovnimi delavci (npr. le en psiholog ali niti eden).

Psiholog lahko razkrije in prenese podatke, ko gre za ogroženost, nasilje ali zlorabo otroka. O tozadevni vsebini etičnih načel *Kodeksa* (Društvo psihologov Slovenije, 2019), vsebovani v naslednjih členih, je treba uporabnike seznaniti že na začetku svetovalnega procesa:

1.3.1.: Pred psihološko obravnavo je psiholog dolžan na primeren način seznaniti obravnavanca s potrebnimi strokovnimi postopki, aktivnostmi, etičnimi dilemami, s poklicnim odnosom, z načinom varovanja osebnih podatkov, z varovanjem psihološkega poročila in z morebitnimi posledicami obravnave ter se prepričati, da je obravnavanec informacije in pojasnila razumel.

1.3.2.: Psiholog je v uvodnem delu obravnave dolžan v okviru seznaitve obravnavanca s potrebnimi informacijami o psihološki obravnavi slednjega seznaniti z izjemami ščitenja podatkov psihološke obravnave.

Etične dileme ni v zvezi s podatki, ki jih psiholog, ki izvaja storitev, opravi pogovor z uporabnikom skupaj s strokovnim delavcem s področja ukrepov, saj tam uporabnik sam posreduje iste podatke obema strokovnima delavcema.

Odprta vprašanja

Kljub vsem soglasjem in strinjanjem uporabnika pa ostaja etični zadržek pri razkrivanju in posredovanju podatkov o osebnostnih, čustvenih ali drugih stiskah ter težavah staršev, pridobljenih v okviru prostovoljnega, svetovalnega, zaupnega delovnega odnosa, za namen postopkov izdelave ocene ogroženosti in oblikovanja načrta pomoči družini. Psiholog v okviru storitve svetovanja staršem pomaga, jih spodbuja, da spregovorijo o svojih stiskah in težavah, med psihologom in staršem se oblikuje zaupen delovni odnos, posebej če storitev traja več mesecev. Razkrivanje osebnih, občutljivih, zasebnih podatkov, npr. o slabših starševskih kompetencah ali psihičnih težavah, lahko za starša prinese tudi negativne posledice, kot je ukrep sodišča za varstvo koristi otroka (nadzor nad izvajanjem starševske skrbi, odvzem otroka, namestitev v zavod ali rejniško družino ...), tako da je posledično z vidika uporabnika zaupen svetovalni proces lahko negativna izkušnja.

Predstavitev etičnega primera 2: dvojna vloga psihologa: svetovanje proti izdelavi psihološkega poročila in mnenja

Psiholog socialnovarstveno storitev svetovanja pomoč družini na domu ali osebno pomoč izvaja s staršem(a), nato pa ima nalogo za isto družino izdelati psihološko poročilo in mnenje glede ukrepov za varstvo koristi otroka, ki je vsebina za oceno ogroženosti otroka, za izdelavo načrta pomoči družini, za oblikovanje predloga sodišču za izrek ukrepov za varstvo otrokovih pravic, kot so nadzor nad izvajanjem starševske skrbi, odvzem otroka, namestitev otroka v zavod ali rejniško družino. Gre za dvojni odnos, za sočasno vlogo svetovanja in sodelovanja v postopku odločanja sodišča.

Dilema primera 2

Psiholog ima v primeru dvojnega odnosa – ko ima vlogo uporabniku svetovati in hkrati vlogo presoјati ter sodelovati pri odločanju o za uporabnika pomembnih stvareh, kot so posegi v družinsko življenje – dilemo, ali sodelovati hkrati pri obeh postopkih, ker je to v skladu z delovnimi obveznostmi in nalogami, ali pa zavrniti takšno sodelovanje, ker se zaveda etične občutljivosti in možnih negativnih posledic za svetovalni odnos ali za uporabnika.

Členi iz Kodeksa poklicne etike psihologov (Društvo psihologov Slovenije, 2019), relevantni za naslavljanje primera 2

1.13.: Psiholog mora kot poklicno skrivnost varovati podatke o psihičnem in zdravstvenem stanju uporabnika ter o vzrokih, okoliščinah in posledicah tega stanja. Te podatke morajo, kot zaupne podatke, varovati tudi osebe, ki so jim ti podatki dostopni zaradi narave njihovega dela. Psiholog mora kot poklicno skrivnost varovati tudi psihološki arhiv, ki vsebuje sredstva za psihološko ocenjevanje in psihološki dosje. Za vse dokumente in podatke, ki so poklicna skrivnost, mora psiholog s pomočjo delodajalca zagotoviti ustrezne pogoje za shranjevanje in varovanje.

2.9. Psiholog v primeru zakonite zahteve ali upravičene potrebe po razkritju podatkov iz dosjeja obravnavanca dostop in posredovanje teh podatkov smiselno omeji in razkrije samo vsebine, ki so neposredno povezane s potrebo ali zahtevo.

2.11.: Psiholog sme od obveznosti popolnega ščitenja podatkov psihološke obravnave odstopiti le v izjemnih primerih in to le, kadar v obravnavi pridobi podatek, da: je ogroženo življenje obravnavanca, je ogroženo življenje druge osebe, se izvaja nasilje in zloraba otrok, obstaja utemeljena verjetnost možnosti povzročitve večje družbene materialne škode in s tem povezane splošne nevarnosti.

4.7.: Psiholog preprečuje konflikt interesov. Zaveda se negativnih posledic, ki jih povzroča dvojni/multipli odnos, zato lahko v primeru, če presodi, da je tak odnos preveč obremenilen, predlaga svojo izključitev iz ene od delovnih vlog (npr. sočasna vloga svetovanja in odločanja).

Odgovor na primer 2

Problem lahko rešujemo tako, da za družine, katere člane psiholog že obravnava v okviru socialnovarstvene storitve, kjer je vzpostavljen dalj čas trajajoč svetovalni odnos, ne izdela psihološkega poročila in mnenja, temveč to nalogo opravi drug psiholog v enoti ali psiholog iz druge enote centra za socialno delo. V skladu z načelom *Kodeksa* (Društvo psihologov Slovenije, 2019) lahko psiholog predlaga tudi izključitev iz te naloge:

4.7.: Psiholog preprečuje konflikt interesov. Zaveda se negativnih posledic, ki jih povzroča dvojni/multipli odnos, zato lahko v primeru, če presodi, da je tak odnos preveč obremenilen, predlaga svojo izključitev iz ene od delovnih vlog (npr. sočasna vloga svetovanja in odločanja).

Rešitev, da nalogo opravi psiholog iz druge enote, pa je še vedno zelo težko izvedljiva, ker je lahko teh primerov veliko, ali ker v drugih enotah ni psihologa, ali ker ima psiholog tudi svoje področje dela in zaradi prezasedenosti ne more prevzeti še nalog za drugo enoto itd. Zaradi težav ob organizaciji dela oz. ker izvedbe naloge priprave psihološkega poročila in mnenja ni mogoče organizirati drugače, psihologi to nalogo opravimo kljub etični dilemi.

Da bi etični problem zmanjšali, uporabniku jasno in natančno razložimo, kaj sta namen in vsebina svetovalnega procesa ter kaj je namen

izdelave psihološke ocene, poročila in mnenja. V dokumentaciji jasno razmejimo vsebine in podatke, ki so zbrani za namen svetovanja, in tiste, ki so zbrani in uporabljeni za namen priprave poročila ter mnenja, kar je v skladu z načeli *Kodeksa* (Društvo psihologov Slovenije, 2019) v naslednjih dveh členih:

1.3.1.: Pred psihološko obravnavo je psiholog dolžan na primeren način seznaniti obravnavanca s potrebnimi strokovnimi postopki, aktivnostmi, etičnimi dilemami, s poklicnim odnosom, z načinom varovanja osebnih podatkov, z varovanjem psihološkega poročila in z morebitnimi posledicami obravnave ter se prepričati, da je obravnavanec informacije in pojasnila razumel.

1.3.2.: Psiholog je v uvodnem delu obravnave dolžan v okviru seznaitve obravnavanca s potrebnimi informacijami o psihološki obravnavi slednjega seznaniti z izjemami ščitenja podatkov psihološke obravnave.

Odprta vprašanja

Psiholog v okviru storitve svetovanja staršem pomaga, jih spodbuja, da spregovorijo o svojih stiskah in težavah, med psihologom in staršem se oblikuje zaupen, svetovalni, delovni odnos, posebej če storitev traja več mesecev. V kolikor isti psiholog tekom priprave psihološkega poročila in mnenja v postopkih ukrepov za varstvo koristi otrok ugotovi pomanjkljive oz. neustrezne starševske kapacitete, to lahko za starše prinese negativne posledice, kot so ukrepi sodišča za varstvo koristi otroka (nadzor nad izvajanjem starševske skrbi, odvzem otroka, namestitev v zavod ali rejniško družino ...). Z vidika uporabnika oz. starša bi svetovalni proces ter hkrati izdelava poročila in mnenja predstavljala negativno izkušnjo ter posledično vplivala na nezaupanje v svetovalnem odnosu, predvsem v kolikor bi se sodišče v obrazložitvi oprlo na psihološko poročilo in mnenje psihologa, ki je staršu hkrati svetoval in se mu je ta zaupal.

Zato ostaja pomemben etični zadržek pri sodelovanju z uporabnikom v okviru svetovalnega, zaupnega delovnega odnosa (poznavanje njegovih čustvenih in osebnih tisk ter omejitev ...), ob hkratni izdelavi psihološkega poročila in mnenja v postopkih varstva koristi otrok za istega uporabnika oz. starša.

Predstavitev etičnega primera 3: konflikt interesov in prekinitev obravnave

V svetovalni odnos je imela psihologinja vključeno mladoletno uporabnico Kriznega centra za otroke in mlade (KCM). Glede na uporabničino večletno neurejeno družinsko situacijo je bivanje v KCM postalo njen drugi dom. KCM je zapustila s polnoletnostjo, vendar je psihologinja kot svetovalka ostala stalnica v njenem življenju. Čeprav je fizično zapustila KCM, je njena dnevna rutina ostajala ozko povezana z delovanjem KCM preko prostovoljnega sodelovanja v KCM, kjer se je povezovala in tkala odnose z zaposlenimi. Tekom svetovanja je psihologinja ugotavljala, da se je cilj le-tega vse bolj fokusiral na urejanje njenih odnosov z zaposlenimi v KCM (sodelavci psihologinje), saj so bili oni njena edina socialna mreža. Uporabnica je v svetovalne razgovore vnašala svoje osebne vsebine o sodelavcih psihologinje na CSD. Z uporabnico se je psihologinja odkrito pogovorila o etičnih dilemah, ki so se pojavljale, se kopičile in ovirale strokovno delo. Dilema, ki se je pojavljala, je bila, ali prekiniti svetovalni proces z uporabnico ob tem, da ji je bila psihologinja edina strokovna stalnica v življenju. Psihologinja je svetovanje prekinila in jo usmerila k psihologu izven CSD. Uporabnica je to sprejela s težkimi občutki in se počutila zapuščeno. Ne glede na to, da je psihologinja uporabnico zaradi specifičnosti njenih razmer velikokrat seznanjala z ustreznimi členi *Kodeksa* (Društvo psihologov Slovenije, 2019, čl. 1.3., 1.3.1., 1.3.2., 1.3.3., 1.3.4.), to uporabnici ni zadostovalo.

Členi iz *Kodeksa poklicne etike psihologov* (Društvo psihologov Slovenije, 2019), relevantni za naslavljanje primera 3

1.3.: Psiholog pri svojem delu v največji možni meri zagotavlja obravnavancu odločanje o njem samemu, vključno z odločitvijo o vzpostavitvi in o zaključku psihološke obravnave.

1.3.1.: Pred psihološko obravnavo je psiholog dolžan na primeren način seznaniti obravnavanca s potrebnimi strokovnimi postopki, aktivnostmi, etičnimi dilemami, s poklicnim odnosom, z načinom varovanja osebnih podatkov, z varovanjem psihološkega poročila in z

morebitnimi posledicami obravnave ter se prepričati, da je obravnavanec informacije in pojasnila razumel.

1.3.2.: Psiholog je v uvodnem delu obravnave dolžan v okviru seznanitve obravnavanca s potrebnimi informacijami o psihološki obravnavi slednjega seznaniti z izjemami ščitenja podatkov psihološke obravnave.

1.3.3.: Za obravnavo mora psiholog pridobiti soglasje obravnavanca. Pri spremembi področja ali vsebine obravnave je potrebno soglasje preveriti. Obravnavanec lahko kadarkoli med obravnavo prekliče soglasje in zahteva ponovno opredelitev vsebine obravnave.

1.3.4.: Morebitno zmotno pojmovanje obravnavanca o psihološki obravnavi psiholog razjasni skupaj z njim ter ves čas obravnave ohranja njegovo razumevanje in soglasje v zvezi z obravnavo.

Odgovor na primer 3

Kljub sprotni obveščenosti uporabnice je bil zaključek svetovalnega procesa zanjo negativna izkušnja, ki jo je doživela kot pomembno izgubo in zapuščenost.

Ključno spoznanje je bilo, da je pomembno, da si psiholog posledice prekinitve psihološke obravnave prizadeva čim bolj omiliti z usmeritvijo k drugemu psihologu ali v drugo organizacijo ter da pri sebi vseskozi oza-vešča člene *Kodeksa* 3.13, 4.6. ter 4.8. (Društvo psihologov Slovenije, 2019):

3.13.: Psiholog s svojim strokovnim znanjem in delom ne povzroča škode obravnavancem. Posledice neizogibne škode ali nepredvidljive škodljive posledice psihološke obravnave si prizadeva čim bolj omiliti.

4.6.: Psiholog ozavešča obravnavance o možnostih in omejitvah psihološke obravnave, enako pojasni tudi varovanje podatkov.

4.8.: Kadar ima psiholog v obravnavi z udeležencem tudi kakšno zasebno ali družbeno vlogo, pri strokovnem delu vzdržuje poklicno vlogo in se izogiba drugim vlogam v povezavi z obravnavancem. V primeru, da takšen izogib ni možen, z nezdružljivostjo vlog seznaniti udeleženca in ga napoti v obravnavo h kolegu ali v drugo organizacijo.

Predstavitev etičnega primera 4: dvojna vloga psihologa

Pri pripravah psiholoških poročil in mnenj se psihologi velikokrat srečujemo z dvojnostjo vlog ter s konfliktom interesov, ko na eni strani vstopamo v svetovalni odnos z uporabnikom, nato pa naj bi se vključili še v pripravo psihološkega mnenja v različnih sodnih postopkih za istega uporabnika. Etična dilema je enaka kot na drugih centrih, kjer je zaposlen le en psiholog.

Psihologinja je bila od samega začetka vključena v pogovorih z otrokom za potrebe priprave psihološkega poročila za sodišče glede otrokovega zaupanja in stikov z drugim staršem. V zaključnem psihološkem poročilu in mnenju je bolj izpostavila šibkosti mame, ki je ovirala stike otroka z očetom. Mama je izražala nezaupanje v pripravljeno mnenje in dvom v strokovnost. Sodni postopek se je zaključil z razsodbo. Po razsodbi je mama pripeljala otroka in vztrajala pri njegovi vključitvi v svetovalno obravnavo pri psihologinji, češ da je ta edina strokovna oseba, s katero se je otrok povezal in je pripravljen prihajati na svetovalne razgovore. Otroka je psihologinja sprejela v svetovanje, saj je zaznala, da je bil v stiski in da je potreboval pomoč ter podporo. Po pol leta redne obravnave je mama ponovno sprožila sodni postopek z zahtevo po spremembi stikov. Navajala je, da naj bi imela na podlagi psihološke obravnave pri psihologinji več dokazov o otrokovem počutju in mnenju. Mamo je psihologinja seznanila o zaupnosti podatkov iz svetovalnega procesa. Hkrati je prekinila obravnavo in otroka napotila k drugemu psihologu, ker ji je bila ponovno dodeljena naloga priprave poročila in mnenja za sodišče. Otrok in mama predloga, da se vključita v obravnavo pri drugemu psihologu, nista sprejela.

Dilema primera 4

V primeru se je pojavila etična dilema dvojnosti psihologove vloge na centru za socialno delo:

- vključitev otroka v psihološko obravnavo, če je psiholog pred tem zanj pripravljal mnenje v sodnem postopku;
- ko je bil otrok vključen v psihološko obravnavo, je bilo treba ponovno pripraviti psihološko mnenje o njem za potrebe sodnega

postopka; kot psihologinja bi utemeljevala koristi za otroka, kar ni nujno, da bi bilo v skladu z otrokovim mnenjem, ki ga je predhodno izražal v zaupnem svetovalnem odnosu s psihologinjo.

Členi iz *Kodeksa poklicne etike psihologov* (Društvo psihologov Slovenije, 2019), relevantni za naslavljanje primera 4

Pri odgovoru na te dileme je psihologinja odgovore iskala v *Kodeksu poklicne etike psihologov* (Društvo psihologov Slovenije, 2019, čl. 3.14., 3.15., 4.2. in 4.6.) in otroka po predhodnem pogovoru napotila k drugemu psihologu.

3.14.: Psiholog je odgovoren za celovito izpeljavo obravnave tudi takrat, kadar je sam iz objektivnih vzrokov ne more zaključiti. Obravnavo zagotovi v sodelovanju s kolegi ali delovno organizacijo, v kateri se je obravnava začela. Psiholog, ki opravlja poklicno delo kot zasebnik, je v takšnem primeru dolžan obravnavanca napotiti h kolegu, s katerim se predhodno dogovori o možnem sprejemu obravnavanca.

3.15.: Psiholog ostaja odgovoren za pomoč obravnavancu tudi po končani obravnavi, če se ta ponovno obrne nanj v zadevi, povezani s prvotno obravnavo, razen če se v tem času ne spremenijo okoliščine, zaradi katerih je psiholog dolžan zavrniti obravnavo (na primer zdravstveno stanje psihologa, zamenjava delovnega področja psihologa, konfliktnost vlog, prepoved opravljanja poklica psihologa) in obravnavanca napotiti k drugemu psihologu.

4.2.: Psiholog se mora pri svojem delu zavedati svojih osebnih in poklicnih omejitev ter omejitev svojega delovnega mesta, raziskave ali vloge v psihološki obravnavi.

4.6.: Psiholog ozavešča obravnavance o možnostih in omejitvah psihološke obravnave, enako pojasni tudi varovanje podatkov.

Odgovor na primer 4

Psihologinja je mnenja, da bi morala zastopnico otroka od samega začetka še bolj seznanjati o omejitvah psihološke obravnave in varovanju podatkov ter otroka. Ob zavedanju negativnih posledic, ki jih povzroča dvojni/multipli odnos, lahko psiholog v primeru, če presodi, da je tak odnos preobremenilen, predlaga svojo izključitev iz ene od delovnih vlog (npr. iz-

ključitev iz vloge svetovalke ali vloge pri pripravi psihološkega poročila in mnenja) in s tem prepreči konflikt interesov, podlaga za to pa je lahko Kodeks (Društvo psihologov Slovenije, 2019, čl. 4.7.):

Psiholog preprečuje konflikt interesov. Zaveda se negativnih posledic, ki jih povzroča dvojni/multipli odnos, zato lahko v primeru, če presodi, da je tak odnos preveč obremenilen, predlaga svojo izključitev iz ene od delovnih vlog (npr. sočasna vloga svetovanja in odločanja).

Odprta vprašanja

Ostaja odprta etična dilema o tem, da priprava psihološkega poročila in mnenja v sodnem postopku pomembno vpliva na porušenje predhodno vzpostavljenega zaupnega ter sodelovalnega odnosa z otrokom, kar je temelj svetovalnega procesa.

Predstavitev etičnega primera 5: odstopanje od obveznosti popolnega ščitenja podatkov

Tekom priprav psiholoških poročil in mnenj psihologinja opravlja pogovore s starši z namenom ocene njihovih starševskih kompetenc. Tekom pogovorov sprašuje o načinih kaznovanja otrok in velikokrat se zgodi, da starši poročajo o fizičnem kaznovanju (najpogosteje o udarcih po riti) ali uporabi besed, ki otroka ponižujejo in podcenjujejo (neumen, len, nesposoben). Zakon o preprečevanju nasilja v družini (ZPND) (2008, čl. 3 in 5) prepoveduje telesno kaznovanje otrok in določa dolžnost ravnanja, da so organi in organizacije dolžni izvesti vse postopke ter ukrepe, ki so potrebni za zaščito žrtve glede na stopnjo njene ogroženosti in zaščito njenih koristi ter pri tem zagotoviti spoštovanje njene integritete. Če je žrtev nasilja otrok, imajo njegove koristi in pravice prednost pred koristmi ter pravicami drugih udeleženk oz. udeležencev postopka.

Zakon o prepričevanju nasilja (2008, čl. 6) govori o dolžnosti prijave, o tem, da so organi in organizacije ter nevladne organizacije, ki pri svojem delu izvedo za okoliščine, na podlagi katerih je mogoče sklepati, da se izvaja nasilje, o tem dolžni takoj obvestiti center za socialno delo, razen v primeru, če žrtev temu izrecno

nasprotuje in ne gre za sum storitve kaznivega dejanja, ki se preganja po uradni dolžnosti.

Dilema primera 5

Pri svojem delu na centru se psihologi srečujemo z različnimi primeri, v katerih je povsem jasno, kakšna ravnanja (npr. podajanje prijave) narekujejo zakoni in pravilniki, vendar se etične dileme vseeno pojavljajo, predvsem zaradi tega, ker se psihologi ukvarjamo z vprašanji o tem, s kakšnimi negativnimi posledicami se bodo otroci, starši, ali družinski člani morali spoprijemati ter soočati ob in po prijavi.

Členi iz Kodeksa poklicne etike psihologov (Društvo psihologov Slovenije, 2019), relevantni za naslavljanje primera 5

2.11.: Psiholog sme od obveznosti popolnega ščitenja podatkov psihološke obravnave odstopiti takrat, kadar je v obravnavi pridobil podatek, da se izvaja nasilje in zloraba otrok.

3.17.: Psiholog je pozoren na etične dileme, jih prepoznava in si prizadeva te dileme razreševati v skladu z načeli tega kodeksa. Pri razreševanju etičnih dilem se posvetuje s kolegi na svojem delovnem področju in/ali se obrne po pomoč na Društvo psihologov Slovenije.

Odgovor na primer 5

Zakon o preprečevanju nasilja v družini (2008) govori o dolžnosti prijave nasilja in lahko sklepamo, da je zakonsko pravilno, da je vsako prejeto informacijo o nasilju nad otrokom (udarec po riti, poniževalna, zaničevalna beseda) treba prijavljati.

Odprta vprašanja

Ali je res treba vsako prejeto informacijo o fizičnem kaznovanju otroka (udarec po riti) ali uporabi besed, ki otroka ponižujejo in podcenjujejo (neumen, len, nesposoben), prijaviti, ob oceni, da je starš samokritičen do svojega ravnanja in izraža pripravljenost spreminjati svoja vedenja? Ostaja odprta etična dilema glede negativnih posledic prijave za otroka, starše, druge družinske člane v smislu, da se družinski člani zaprejo in postanejo nedostopni za sodelovanje ter sprejemanje oblik pomoči ali se

zaradi dinamike v družini po prijavi poslabšajo vedenjske in čustvene težave otrok.

Predstavitev etičnega primera 6: konflikt interesov med otrokom in njegovim staršem oz. zakonitim zastopnikom

Etična dilema je s področja konflikta interesov med otrokom in njegovim staršem ob oceni, da obstaja velika verjetnost, da bo otrok izpostavljen čustvenim pritiskom in stiski, v kolikor bo njegov starš, ki je zahteval vpogled v otrokovo psihološko dokumentacijo, seznanjen z vsebino in s podatki, vsebovanimi v njej.

V primerih sporov med staršema v zvezi z izvajanjem starševske skrbi za otroka, ko v sporu o koristih otroka odloča sodišče, se otrok pogosto znajde v »navzkrižnem ognju« med staršema, izpostavljen konfliktu lojalnosti in različnim pritiskom s strani enega ter drugega starša, ki ne zmoreta razmejevati nerazrešenih čustev iz partnerskega odnosa od starševskih pravic in dolžnosti.

Center ima vlogo strokovnega organa, ki mora pripraviti mnenje o razvojnih koristih in razvojnem interesu otroka. Z namenom ocene in varovanja največje dobrobiti otroka se na centru opravljajo tudi razgovori z otroki brez prisotnosti starša, kar je zakonsko določeno. Prav tako je zakonsko določeno (Zakon o nepravdnem postopku (ZNP-1), 2019), da lahko sodišče zaradi varstva otrokove koristi odloči, da se staršem ne dovoli vpogleda v zapis oz. poslušanje ali ogled posnetka razgovora z otrokom.

Povod za obravnavo desetletnega otroka je podalo sodišče. Center je pozvalo, da v sporu med staršema glede prešolanja otroka v drugo osnovno šolo oblikuje mnenje, ali je otrok ogrožen, če sodišče takoj ne odloči o njegovem prešolanju in selitvi v drug kraj. Strokovne naloge CSD so bile razporejene med psihologinjo in socialno delavko. Psihologinja je opravila razgovor z otrokom. Namen razgovora je bil:

- oceniti, ali je otrok ogrožen, če sodišče nemudoma ne odloči o prešolanju v drugo OŠ in selitvi v drug kraj,
- otroka seznaniti s pravico izražanja mnenja v zvezi s predlogom enega od staršev, da se prešola in preseli,

- da psihologinja oceni, ali otrok razume posledice svojega izražene-
nega mnenja.

V času obravnave na centru je bil otrok v središču sporov med staršema, izpostavljen izrazito disfunkcionalnemu odnosu med njima in konfliktu lojalnosti. Izstopal je konflikt interesov med otrokom in staršema.

Socialna delavka je obravnavo vodila v uradnem spisu po načelih uradnega dokumentiranja zadev na CSD.

Psihologinja je v skladu s *Kodeksom poklicne etike psihologov* (Društvo psihologov Slovenije, 2019, čl. 2.7. ter 2.8.) o poteku psihološke obravnave otroka vodila ločeno dokumentacijo (v nadaljevanju psihološki dosje).

2.7.: Psiholog o poteku psihološke obravnave vodi urejeno, sistematično ter vsebinsko in časovno popolno strokovno dokumentacijo (dosje) ter s tem zagotavlja kakovost in preglednost strokovnega dela ter poklicnega odnosa.

2.8.: Psiholog svoje dodatne osebne zapise o obravnavi hrani ločeno od dosjeja in ti zapisi niso del dosjeja ali arhiva in niso na noben način dostopni nikomur.

Del psihološke obravnave so bili tudi otrokovi lastnoročno zapisani odgovori na zaprta vprašanja, vodeni v dosjeju. Psihologinja je razgovor z otrokom vodila po metodi delno strukturiranega psihološkega intervjuja, mu v pogovoru zastavljala ustna vprašanja in uporabila tudi pisno tehniko intervjuja.

Dilema primera 6

Etična dilema je konflikt interesa med staršem in otrokom – ocena otrokovih koristi presega pravico starša do vpogleda v otrokovo psihološko obravnavo in dosje.

Po zaključku obravnave na centru je starš – otrokov zakoniti zastopnik podal vlogo, da želi pregledati spisovno dokumentacijo, ki jo je CSD vodil v zadevi njegovega otroka. Pregled spisovne dokumentacije mu je bil omogočen v skladu z določili upravnega postopka. Del spisovne

dokumentacije sta bila psihološko poročilo o obravnavi otroka pri psihologinji in psihološko mnenje v smislu zaščite otrokovih koristi ter interesa, ki sta bila posredovana sodišču.

Starš je po pregledu uradne spisovne dokumentacije, ki je bila vodenjena na centru, podal zahtevo za vpogled v otrokov psihološki dosje, kjer je bil shranjen otrokov lastnoročni zapis iz psihološke obravnave. Problemiziral je izbor psihološke metode, ki jo je psihologinja uporabila pri obravnavi njegovega otroka, predvsem otrokov lastnoročni zapis.

Ob tem se je psihologinji izpostavljalo več dilem in vprašanj:

- Kako etično ravnati ob dejstvu, da je uporabnik otrok, vpogled v dosje otrokove psihološke obravnave pa je zahteval njegov starš?
- Ali staršu zagotoviti pravico do vpogleda v dosje otrokove psihološke obravnave, ob oceni, da starš, ki je podal zahtevo, s podatki iz psihološke obravnave, vsebovanimi v dosjeju, z veliko verjetnostjo ne bo skrbno ravnal oz. jih bo lahko uporabil v nasprotju z otrokovimi interesi in koristjo?
- Kako etično ravnati in postopati v primeru, ko je moč domnevati, da so interesi oz. koristi otroka in njegovega zakonitega zastopnika (starša) v nasprotju? Na kateri podlagi in v katerih primerih lahko psiholog staršu, zakonitemu zastopniku, omeji vpogled v vsebino psihološkega dosjeja, kadar je uporabnik otrok, oz. ali lahko kot poklicno skrivnost opredeli vsebine, ki jih iznaša uporabnik iz ranljive skupine nasproti zakonitemu zastopniku?

Psihologinja je glede na družinsko dinamiko ocenjevala, da bi otrok zaradi odziva starša po seznanitvi z otrokovimi lastnoročno zapisanimi odgovori, ki niso potrjevali očetovih navedb, lahko utrpel dodatno čustveno stisko in bil z očetove strani izpostavljen čustveni zlorabi.

Členi iz Kodeksa poklicne etike psihologov (Društvo psihologov Slovenije, 2019), relevantni za naslavljanje primera 6

1.12.: Psiholog vodi o poteku psihološke obravnave dokumentacijo (v nadaljevanju: dosje) in je lastnik ter upravljalec dosjeja.

1.16.: Pravico vpogleda v dosje psihološke obravnave ima ob prisotnosti psihologa obravnavanec sam ali njegov zakoniti zastopnik

ter uradne pooblaščen osebe pod pogoji in na način, kot to določajo predpisi Republike Slovenije.

1.3.6.: Kodeks poklicne etike psihologov določa, da je v primeru, da ima obravnavanec zakonitega zastopnika, psiholog dolžan slednje- ga seznaniti s potrebnimi informacijami o obravnavi in pridobiti so- glasje za psihološko obravnavo obravnavanca, razen v primerih, ki jih kot izjemo določajo predpisi Republike Slovenije.

Odgovor na primer 6

Psihologinja je ugotovila, da ni jasne zakonske podlage, po kateri bi lahko staršu – otrokovemu zakonitemu zastopniku ne omogočili vpogled v psi- hološko dokumentacijo njegovega otroka. Zahteva je bila zakonita.

Zakon o nepravdnem postopku (2019, čl. 96) določa, da lahko zara- di varstva otrokove koristi sodišče odloči, da se staršem ne dovoli vpog- led v zapis oz. poslušanje ali ogled posnetka razgovora z otrokom. Zoper tak sklep sodišča ni posebne pritožbe. Sodišče v tem primeru v obrazlo- žitvi odločbe povzame dele izjav iz razgovora z otrokom, če je nanjo opr- lo svojo odločitev.

Družinski zakonik (2017, čl. 177) določa, da lahko zaradi varstva otrokovih koristi center za socialno delo staršem zavrne vpogled v zapi- snik o razgovoru z otrokom, vendar iz dikcije ni jasno, na kaj točno se za- pisnik nanaša.

Psihologi pri delu uporabljamo psihološke metode in tehnike, ki so del psihološkega dosjeja, ravnanje z le-temi pa obravnava *Kodeks poklicne etike psihologov* (Društvo psihologov Slovenije, 2019).

V tem postopku zaradi jasne zakonske določbe, da je naloga centra, da v sodnih postopkih pripravlja mnenje z namenom zaščite razvojnih koristi in interesov mladoletnih otrok, ni bilo treba pridobiti soglasja za psihološko obravnavo otroka od njegovih staršev – zakonitih zastopni- kov. Mnenje glede zaščite otrokovih koristi v sodnih postopkih je namreč zakonsko določena naloga centra.

Informacijski pooblaščenec meni, »da gre v tem primeru za poseben primer seznanitve z lastnimi osebnimi podatki« (Brulc, 2020, str. 24), saj starš kot otrokov zakoniti zastopnik želi vpogled v otrokov pisni izde- lek. Informacijski pooblaščenec je mnenja, da v izjemnih primerih ni iz- ključeno, da se s sklicevanjem na ustavne pravice ali pravice iz zavezujo- čih mednarodnih pogodb (npr. *Konvencija o otrokovih pravicah* (Združeni

narodi, 1989)) pravica zakonitega zastopnika omeji na korist oz. za varovanje upravičenih interesov otrok. Predpisi ne določajo posebnih omejitev pri uresnitvi pravice do seznanitve z lastnimi podatki tudi v psiholoških obravnavi. Le izjemoma je zaradi varovanja upravičenih interesov drugih oseb možno v celoti ali delno zavrniti zahtevo uporabnika oz. njegovega zakonitega zastopnika (Brulc, 2020).

Psihologinja se je pri oblikovanju odgovora staršu naslonila na *Kodeks poklicne etike psihologov* (Društvo psihologov Slovenije, 2019):

1. Na načelo strokovne kompetentnosti:

2.4.: *Pri izboru psiholoških postopkov, metod, tehnik in sredstev za psihološko ocenjevanje je psiholog neodvisen in avtonomen, ter upošteva smernice in priporočila stroke na svojem delovnem področju.*

2.8.: *Psiholog svoje dodatne osebne zapise o obravnavi hrani ločeno od dosjeja in ti zapisi niso del dosjeja ali arhiva in niso na noben način dostopni nikomur.*

Informacijski pooblaščenec to etično načelo problematizira v smislu, ali je takšna praksa dopustna tudi z vidika varstva osebnih podatkov. Meni, da ločeno vodenje dokumentacije ne sme iti na račun popolnega in strokovnega vodenja »uradnega dela dokumentacije« ter tudi ne na račun pravic obravnavancev do seznanitve z lastnimi podatki ali na račun pravic zunanjih zakonitih uporabnikov podatkov (Brulc, 2020).

2.9.: *Psiholog v primeru zakonite zahteve ali upravičene potrebe po razkritju podatkov iz dosjeja obravnavanca, dostop in posredovanje teh podatkov smiselno omeji in razkrije samo vsebine, ki so neposredno povezane s potrebo ali zahtevo.*

2.10.: *Psiholog lahko zavrne obravnavancu vpogled v njegov psihološki dosje, ne glede nato, da ima pravico do vpogleda v dosje z njegovimi osebnimi podatki, kadar strokovno utemelji, da bi imel vpogled lahko škodljive posledice za obravnavanca.*

2. Na načelo spoštovanja človekovih pravic:

1.12.: *Psiholog vodi o poteku psihološke obravnave dokumentacijo in je lastnik ter upravljalec dosjeja. Obravnavanec ima pravico do vpogleda v vsebino tistega dela dosjeja, v katerem so navedeni njegovi osebni podatki z omejitvijo do vpogleda v tiste podatke, ki so opredeljeni kot poklicna skrivnost.*

Zaradi zaščite koristi in interesa otroka psihologinja ni ugodila zahtevi starša – otrokovega zakonitega zastopnika, da bi lahko vpogledal v dosje psihološke obravnave svojega otroka. Načelo strokovne kompetentnosti dopušča oz. določa, da psiholog v primeru zakonite zahteve po razkritju podatkov iz dosjeja uporabnika dostop in posredovanje podatkov smiselno omeji.

Konvencija o otrokovih pravicah (Združeni narodi 1989) jasno določa pravice otrok. Otroci in mladostniki imajo enake splošne človekove pravice kot odrasli in tudi posebne pravice, ki priznavajo njihove posebne potrebe (Združeni narodi, 1989; *Pravice otrok: otrokove pravice*, b. l.). Otroci niso last staršev niti niso nemočni. *Konvencija* ponuja vizijo otroka kot posameznika in člana družine ter skupnosti s pravicami ter odgovornostmi, ki ustrezajo njegovi starosti in stopnji razvoja. S priznanjem otrokovih pravic na ta način *Konvencija* trdno postavlja poudarek na celotnega otroka. Otroci se morajo pri vzgoji in usmerjanju, ki ju potrebujejo za rast do neodvisnosti, zanašati na odrasle. Takšno nego najdemo v družinah. Kadar primarni odrasli negovalci ne morejo zadovoljiti otrokovih potreb, je država glavni nosilec dolžnosti, da poišče alternativo, ki je v najboljšem otrokovem interesu. Otrokov starš se z odgovorom psihologinje ni strinjal, svojo zahtevo za pregled psihološkega dosjeja otroka je naslovil tudi na Varuha človekovih pravic v Republiki Sloveniji, ki se v zadevi ni opredelil.

Predstavitev etičnega primera 7: dvojna vloga psihologa in konflikt interesov v povezavi z vzpostavljenim zaupnim odnosom

Predstavljamo primer dileme s področja konflikta interesov, ki je pri delu psihologa na CSD zelo pogost. Gre za dilemo izvajanja z zakonom določenih javnih pooblastil zaščite otrokovih koristi ter izvajanja svetovalnega dela v smislu pomoči posameznikom, parom in celotni družini. Dilema je vezana na zaupen odnos z uporabniki storitve svetovanja, ko je vloga psihologa istočasno preverjanje koristi otrok v postopkih pooblastil s strani sodišča.

V konkretnem primeru sta se starša razšla zaradi nasilja, ki ga je oče izvajal nad materjo, otrok je temu večkrat neposredno ali posredno prisostvoval. Ker je bila izrečena prepoved približevanja za dobo enega leta, v tem času ni bilo stikov med očetom in

otrokom. Po tem obdobju je sodišče določilo stike pod nadzorom. Hkrati pa se je izvajala »priprava na stike« s staršema in z otrokom. V ozadju te odločitve je bila dolgoročna korist otroka, da vzpostavi stike z očetom. Otrok je bil precej zmeden in zadržan, na pragu pubertete, in strokovni delavki sta predlagali pomoč otroku v smislu svetovanja, kar so podprli sodišče in starša. Mama stikov z očetom, zaradi lastne izkušnje z očetom in vztrajajočega nezaupanja, ni podpirala. Ker je otrok težko sprejemal različne strokovne delavce, je bila sprejeta odločitev, da mu bo psihologinja pomagala pri razbremenjevanju njegovih stisk pri izvajanju stikov z očetom, saj je z otrokom že v predhodni obravnavi uspela vzpostaviti dober odnos. Ob napaki, ki jo je oče naredil pri določenem stiku pod nadzorom, je otrok začel zavračati stike, kar je bil začetek etične dileme psihologinje. Ker je kot strokovna delavka dolžna izvajati javna pooblastila, kar je bilo v tem primeru »izvajanje stikov pod nadzorom«, ter ob tem preverjati, ali so stiki v otrokovo korist, je začutila, da je sama v precepu, saj ob preverjanju, ki ga je zahtevalo sodišče, ni več mogla biti popolnoma na razpolago otroku, ki je potreboval polno podporo pri raziskovanju lastnega odnosa z očetom in mamo. Ko je to začutila, je mami predlagala, da poišče pomoč otroku zunaj inštitucije CSD, saj se psihologinja vlogi preverjanja in utemeljevanja otrokove koristi ni mogla izogniti, menila pa je, da na ta način ne bo zmogla biti polno vključena v pomoč otroku in bo v neustreznem trenutku izpostavljala njegovo pripravljenost ali nepripravljenost za stike. Zaznala je namreč, da gre za otroka, ki potrebuje veliko podpore za zaupanje strokovnim delavcem, in ocenila, da tega z otrokom še nista dosegla. Sodni pozivi za mnenja in poročila s strani sodišča o potekanju stikov pa bi ta proces zaupanja lahko popolnoma porušili.

Dilema primera 7

Ena pogostih dilem, s katero se psiholog na CSD srečuje pri svojem delu, je dvojna vloga in/ali konflikt interesov. En razlog je zagotovo organizacija dela centrov za socialno delo ter delo psihologa na področju socialnega varstva, ki je po centrih organizirano zelo različno. Strokovni delavci centrov za socialno delo so zaposleni za izvajanje dveh širših, včasih tudi nasprotujočih si nalog. Ene so javna pooblastila – naloge za zavarovanje ko-

risti ranljivih skupin (otroci, stari, žrtve nasilja ...), druge pa so storitve, ki zajemajo in zagotavljajo pomoč vsem.

Psiholog se vključuje v timsko delo ali delo v paru, tako na področju javnih pooblastil (psihološka mnenja v primerih ukrepov, kot so odvzemi otrok, ki jih izvajajo sodišča, in psihološka mnenja glede koristi otrok v postopkih sodišča, ko se starša ločujeta in je med njima večji konflikt) kot tudi na področju svetovanja posameznikom, parom, družinam.

Predstavljena dilema sega prav na področje razmerij med starši in otroki, kjer imajo strokovni delavci centra nalogo nudenja pomoči otrokom in njihovim staršem.

Členi iz Kodeksa poklicne etike psihologov (Društvo psihologov Slovenije, 2019), relevantni za naslavljanje primera 7

4.7.: Psiholog preprečuje konflikt interesov. Zaveda se negativnih posledic, ki jih povzroča dvojni/multipli odnos, zato lahko v primeru, če presodi, da je tak odnos preveč obremenilen, predlaga svojo izključitev iz ene od delovnih vlog (npr. sočasna vloga svetovanja in odločanja).

3.14.: Psiholog je odgovoren za celovito izpeljavo obravnave tudi takrat, kadar je sam iz objektivnih vzrokov ne more zaključiti. Obravnavo zagotovi v sodelovanju s kolegi ali delovno organizacijo, v kateri se je obravnava začela. Psiholog, ki opravlja poklicno delo kot zasebnik, je v takšnem primeru dolžan obravnavanca napotiti h kolegu, s katerim se predhodno dogovori o možnem sprejemu obravnavanca.

Odgovor na primer 7

Psihologinja je v konkretnem primeru svojo dilemo dokaj hitro rešila na način, da je otroka in mamo napotila k drugemu psihologu izven CSD, vendar ugotavlja, da se ta dilema pri njenem delu konstantno pojavlja. Razlogi so v pomanjkanju možnosti različnih vrst pomoči v okolju (pomanjkanje individualne, partnerske, družinske terapije), čakalnih dobah v zdravstvu ter plačljivosti storitev svetovanja in terapije, ki so za večino uporabnikov nedosegljive. Na centru za socialno delo pa so storitve svetovanja brezplačne za vse uporabnike.

O teh dilemah na centru za socialno delo stalno govorimo in tudi strokovni vodja se jih zaveda. Težavi sta ustrezna kadrovska zasedenost

ter pomanjkanje kadra, da bi lahko strokovno vlogo psihologa pri izvajanju javnih pooblastil dosledno razmejevali od izvajanja storitev psihološkega svetovanja.

Ob teh dilemah je za psihologinjo pomembno dejstvo, da se vedno znova ukvarja z etičnostjo lastnega dela, kot je napisano v *Kodeksu poklicne etike psihologov* (Društvo psihologov Slovenije, 2019) v členu 3.17. *Psiholog je pozoren na etične dileme, jih prepoznava in si prizadeva te dileme razreševati v skladu z načeli tega kodeksa. Pri razreševanju etičnih dilem se posvetuje s kolegi na svojem delovnem področju in/ali se obrne po pomoč na Društvo psihologov Slovenije.*

Zaključek

Ključna spoznanja in smernice za kakovostno etično prakso na tem področju

Ugotavljamo, da je dvojnost vloge psihologa na centru za socialno delo – svetovalna vloga nasproti opravljanju nalog, določenih z javnimi pooblastili – pogosta in obenem etično vprašljiva. Rešitve vidimo v ozaveščanju delodajalcev in pristojnega ministrstva o škodljivih posledicah dvojnih/multiplih vlog psihologov (oz. strokovnih delavcev centrov za socialno delo) ter o potrebi po dodatnih zaposlitvah psihologov. V primerih, ko se dvojnosti vlog ni možno izogniti, ima psiholog možnost delodajalcu predlagati izključitev iz izvajanja ene od delovnih nalog oz. zavrniti naloge, ki se mu z etičnega in moralnega vidika zdijo sporne.

Etično občutljive so tudi dileme ob konfliktu interesov med uporabniki ter dileme pri posredovanju zaupnih podatkov in izjemah. Psiholog mora pri prenosu in uporabi informacij ter podatkov, ki jih je pridobil od uporabnika ali o uporabniku, ravnati odgovorno ter še posebej občutljivo, pazljivo in previdno. Izredno pomembno je tudi, da psiholog na centru za socialno delo uporabnikom nenehno pojasnjuje in jih seznaja z informacijami o obravnavi, namenu obravnave, varovanju osebnih podatkov, izjemah ter razlogih za posredovanje podatkov.

Vsebine obravnav na centru za socialno delo so družinske, občutljive in čustvene, zato je za vsakega psihologa in za skupino psihologov s tega področja ključno zavedanje etičnih dilem ter stalno reflektiranje situacij, ravnanj ter posledic z namenom krepitev etične zavesti psihologov ter strokovne in etične obravnave uporabnikov centrov za socialno delo.

Literatura

- Brulc, U. (2020). Varstvo osebnih podatkov pri delu psihologa. V V. Poštuvan (ur.), *Znanja, spretnosti in kompetence na področju duševnega zdravja* (str. 13–26). Založba Univerze na Primorskem.
- Društvo psihologov Slovenije. (2019). *Kodeks poklicne etike psihologov*.
- Družinski zakonik (DZ). (2017). *Uradni list Republike Slovenije*, (15). <https://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2017-01-0729>
- Pravice otrok: otrokove pravice*. (B. l.). WordPress. <https://www.pravice-otrok.si/>
- Zakon o nepravdnem postopku (ZNP-1). (2019). *Uradni list Republike Slovenije*, (16). <https://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2019-01-0613>
- Zakon o preprečevanju nasilja v družini (ZPND). (2008). *Uradni list Republike Slovenije*, (16). <https://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2008-01-0487>
- Zakon o socialnem varstvu (ZSV-UPB2). (2007). *Uradni list Republike Slovenije*, (3). <https://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2007-01-0100>
- Združeni narodi. (1989). *Konvencija o otrokovih pravicah*.